

Smaastykker.

Fra Folkemunde i Mands Minde.

Optegnelser af *Lars Christensen*, Slagelse, forhen Vollerup i Gimlinge Sogn. Født i Vollerup 1845.

I Historisk Samfunds Aarbog for Sorø Amt 1915 har Ingvor Ingvorsen, Ulstrup i Terslev Sogn, optegnet en Del gamle Ord, som har været brugt paa hans Egn, den østlige Del af Sorø Amt.

Da der i Aarbogen opfordres til at fortsætte med dette, finder jeg mig foranlediget til at meddele en Del gamle Ord, Mundheld og Talemaader, som jeg i de senere Aar har optegnet, efterhaanden som de er fremkommet i min Hukommelse. Det er udelukkende Ord, som har været brugt i Hverdagslivet paa min Fødeegn i det sydvestlige Sjælland for indtil ca. 60 Aar siden; der er maaske nogle af de Ældre, som kender nogle af dem, men for den yngre Slægt er de aldeles fremmede.

Nogle af disse gamle Ord ere, om man end kender deres Betydning, vanskelige at give en udtømmende Forklaring paa, men jeg har søgt saavidt muligt at give ethvert Ord den Betydning, som jeg erindrere, det var tiltænkt.

Andereret. Naar nogen fik en pludselig og stor Forskrækkelse, sagde man „han blev saa andereret“.

Bræet. Naar noget blev smeltet, f. Eks. Fedt, Smør eller lignende, var det bræet. Naar nogen var *trøv*, træg, i Halsen sagde man ofte spottende, at han skulde hælde lidt bræet Bly i Halsen.

Bræpuster. Var et Slags Skældsord, som blev brugt om en der knejsede højt, kroede sig og vilde spille vigtig.

Bytting. En ualmindelig lille og dværglignende Person mente man var ombyttet i Vuggen af Underjordstøj eller Troldtøj.

Bælle. „Han bæller sig“, sagde man om en, der drak utidig og meget.

Bøle. Naar nogen laa i Græs eller Sæd paa Marken, sagde man, de laa og bølede i det; ligeledes, dersom nogen laa og væltede omkring paa en Seng eller lignende.

Dolk. En stor klodset og kejtet Dreng var en stor Dolk. Naar Drengene klinkede Knap, var der nogle gamle Metalknapper, som hed Dolke.

Dryssepind, en for hvem Arbejdet ikke kunde blive til noget. „Røgteren var en gammel Dryssepind“.

Drævse (Drevse). Dette Ord brugtes om Dyr, der løb omkring uden at have noget egentligt Hjemsted, f. Eks. Hunde eller andre mindre Husdyr. Eks.: Man spurgte: „Hvis er den Hund?“ *Svar:* „Det er en Drevser“ (eller Drevsing).

Dubre. „Han gaar og *dubrer* om“, sagde man om et Fjols, der ikke rigtig vidste, hvad han gik efter.

Dvølt (eller dvaalt). Om en hul Lyd sagde man: „Det lyder saa dvaalt“.

Dølherred. Om en doven, uforbederlig Knægt, særlig i Lømmelalderen, sagde man, at han var dølherred.

- Døse.* „Han gaar og *dønser* om“, sagde man om en, der gik omkring og ikke udrettede noget nyttigt.
- Firabel.* En Løgnehistorie, der var gemytlig og morsom, ikke en onskabsfuld Løgn.
- Fos.* En der svarer stødende og er meget kort for Hovedet: „Han er saa fos, naar han svarer.“
- Fnøse.* En lille Eftervinter eller en Snebygge i Foraarstiden kaldte man en Fnøse.
- Fovse.* Naar Drengene sparkede hinanden med Støvle eller Træskonæserne, saa *fovse* de (fosedede).
- Gamse.* Naar en gik og tyggede, enten paa en Skraa eller noget lignende, sagde man, han gik og gamsede paa noget.
- Gile.* En Genstand, der ikke stod rigtig fast, stod og gilede (svagere Udtryk for vaklede).
- Goule.* Styrkede nogen bagover eller noget væltede om, saa goulede det.
- Halvhyttel.* En halvvoxen Karl kaldte man en Halvhyttel.
- Harpesere.* Naar en eller anden Ting — enten Jord eller Sæd — fik en meget stærk Behandling, saa blev den harpeseret.
- Hork.* En Dreng i 14—15 Aars Alderen var en Hork.
- Hovde.* Blev der et mindre Ophold imellem Regnbyger, eller ogsaa et lille Ophold i en ellers stadig Regn, kunde man sige: „Nu hovder det“. Eller: „Vent, til det hovder lidt!“
- Humper,* en Benævnelse paa korte Agerstykker; Udtrykket brugtes endnu i 50'erne og 60'erne, er senere gaaet helt af Brug.
- Høl,* alligevel.
- Kalkunsk,* en knejsende Person, „han ser noget kalkunsk ud, den“.

Kanutre. Rigtig gode Venner var „kanutre“. Kanut brugtes undertiden som et mildt Skældsord.

Klemp. De større Jordklumper, som undertiden fremkommer, naar man behandler Jorden til Sæden, kaldte man Klemp. Man sagde om saadan Jord, at den var „klemped“.

Kollhøgen. Vigtig og næsvis, t. Eks.: „Det var en kollhøgen Karl“.

Krøvte kaldte Kvinderne det, naar de trak Vaske-tøjet op. „Vi krøvtede Klæ'erne op af Karret“.

Kyle. Naar Drengene kastede en Sten paa en egen Maade, eller ogsaa man kastede En noget lige i Hovedet, saa hed det, at man *kylede* det lige i Hovedet paa ham.

Køjter. Rask og livlig, t. Eks.: en Person kunde gøre Indtryk af at have været ked af et eller andet; en skønne Dag var han *køjter igen* (Vanskelighederne var overvundne).

Ladére, tale ilde om, laste; Eks.: „Du skal ikke *ladére* paa mit Tøj“.

Leod. „Det var leedt“, sagde man om noget, der var grimt eller stygt, „hun eller han var en leed Een“.

Legn. Naar nogen havde et Øgenavn eller et mindre pænt Tilnavn, var det et Legn.

Mankérlig. Blev man fortrædelig eller ærgerlig over noget, saa var man *mankérlig*.

Ollejant. Naar nogen var rigtig gode Venner, sagde man de var saa ollejant.

Orted. Han er saadan „en *orted* en“, sagde man om en, der var indskrænket af Forstand eller noget barnagtig.

Overgyder. En der overfaldt andre med Grovheder og meget nærgaaende Bemærkninger kaldte man en Overgyder.

Plumsk. En meget klodset Person eller et klodset Redskab var plumsk.

Pulter. En Benævnelse paa Jord- eller Lerklumper. T. Eks.: Lermarkens Jordklumper ved Foraarstid. „Der var saa mange store Pulter paa den Ager.“

Rahys. En lang Person, der var daarligt klædt og saa sjusket ud, var et langt Rahys.

Rahys. Naar der var stor Travlhed med Tilberedning af et eller andet, f. Eks. et Gilde, sagde man: der var „et farligt Rahys“.

Rideralsk. Et vildt, forstyrret og løsagtigt Kvinde-menneske var rideralsk.

Saaer. Klid af Rug, Hvede eller Byg, som blev fragsigtet hjemme, undertiden ogsaa paa Møllen, kaldtes Saaer.

Skabælken. En, der klædte sig paa en særlig fjollet eller latterlig Maade, sagde man var et farligt Skabælken (Skabilken.)

Skalu. En, der var meget undselig, var skalu.

Skulme. En, der gik og listede omkring i Bevidstheden om at have gjort noget galt, som han frygtede for skulde blive opdaget. „Ole gik og skulmede, fordi han havde gjort noget galt.“

Slaaen. Han blev saa slaaen, det samme som: han blev saa flov.

Snege. Det samme som snige sig til noget (udt. snæje).

Snevte eller *snøvte.* „Det snevter lidt endnu“, sagde man, naar et Snefog var ved at høre op, og der dog kom nogle Snefnug.

„*Snot*“. Et kort Stykke Lys, f. Eks. til at sætte i en Lygte, kaldte man en Snot Lys.

Speræ. Et Speræ kaldte man en, der nærmest saa ud som et Fugleskræmsel.

Stimes. Gik man og arbejdede med noget, man ikke rigtig kunde magte, gik man og stimedes med det.

Stumle. Gik man og snublede, eller man gik noget usikkert, f. Eks. i Mørke, saa gik man og stumlede.

Støderyk. Naar noget kom af og til, f. Eks. en Sygdom eller lignende. Eks.: „Han var syg i Støderyk hele Sommeren“.

Stønter. Om en, der er meget kort for Hovedet, en gnaven Person, sagde man, at han var „stønter“ (Tonen paa første Stavelse, „ø“ udtales med „y“-Lyd). Ordet „stønter“ brugtes ogsaa, naar f. Eks. et Klædningsstykke var for kort. Eks.: „Kjolen støntede midt paa Benene“. „Ærmet støntede omtrent ved Albuerne“ (naar Ærmerne var for korte.)

Tville. At fylde eller hælde Øl paa Tønder og Fjerdinger kaldte man at *tville* Øl. Var nogen meget umaadelig til at drikke, sagde man, han tvillede i sig (∅: tyllede sig).

Uræ. Den, som gjorde noget af egen Betænkksomhed, gjorde det af eget *Uræ* (med Tryk paa den sidste Stavelse).

Usaats. Dersom Venner eller Naboer blev uenige, sagde man, „de blev usaats“.

Vaer. Vaer ham ad, sagde man istedetfor: advar ham.

Vejrstub. Naar der i Synskredsen viste sig ligesom Begyndelsen til en Regnbue, kaldtes det en Vejrstub, som betød ondt Vejr.

Villest. Den, som naaede længst frem, var den vildeste.

Vindtaare. Naar der i Graavejr faldt nogle enkelte Drypregn, var det kun Vindtaarer, som betød Storm og Tørre.

Vov. Han er saa vov, sagde man om en, der var meget syg; det er „vovere“ med ham, det vil sige daarligere.

Vred. En Favndfuld Hø eller Halm kaldte man et Vred.

Vrinsk. Om en Hingst og enhver ukastreret Hingstplag sagde man „han er vrinsk endnu“.

Øjre. Dersom en Hest blev lidt syg, skulde den øjres, det vil sige: den skulde have en rigtig god Lobetur.

Det synes som om Folkesproget var meget rigere paa Ord og Udtryk i min Barndoms- og første Ungdomstid for 60 Aar siden, end det er nu. Mangfoldige Ord er gaaet af Brug, uden at der er kommet andre tilsvarende i Stedet. At de er gaaet af Brug i Hverdagslivet, skyldes vel fornemmelig den nyere Tids bedre Skoleundervisning, der sidst i 60'erne og i 70'erne, tilligemed Højskolerne, indførte en mere korrekt og moderne Retskrivning og Udtryksmaade blandt Ungdommen, som nu holdt sig saa nær som muligt til denne, og forsmaaede og ringeagtede alt, hvad der var gammeldags.

De Ordsprog og Mundheld, som jeg her optegner, er kun dem, som jeg husker blev brugt i daglig Tale paa min Fødeegn i mine Drengenaar og første Ungdomsaar. Men de er maaske lige saa godt kendt paa andre Egne, og en Del af dem heller ikke helt uddøde endnu, men de er godt paa Vej til det. Der er maaske nogle af dem, som findes i trykte Samlinger, men jeg nævner kun dem, som blev brugt i Hverdagslivet — uden Hensyn til hvad der er trykt:

Den som vil sove i Høst og Saad, han skal sulte det hele Aar.

Den drog, sagde Tomrereren, han slog paa Lægtet, men puttede Sømmet i Lommen.

En skal lide, hvad ikke staar til at vride.

Fruentimmervrede, Faareforskrækkelse og stærk Østenvind ender altid med vaadt.

Gloser og Spot gør kun lidt godt.

Han var saa glad som to Tallerkener i en Pose.

Man skal spare paa Bredden; paa Bunden er det for silde.

Nitten Haandværkere er tyve Ulykker.

Naar Vinden er paa Stuedøren flyver Skidt for Bordenden.

Naar man skal spare, naar man har noget, og spare, naar man intet har, saa skal man spare altid.

Naar Armen kreiger („krøger“), saagaber Munden.

Nu ræber Tæven, saa er Mæren fuld.

Naar Stodderen er gal, maa Stuedøren tro paa det.

Sprætte op og sy sammen er Skrædderens Jammer.

Somme skriger og skader intet, andre praler og har intet.

„Ja, ja“ og „naa, naa“ er Fattigmands Trøst.

Det gaar enten i Flæng eller Spræng.

Man kan vogte sig for dem, som paa Gaden
gaar, men ikke for dem, som i Gluggerne staar.

Vorherre for alt — han spare Ild og Hus.

Kast dine Stykker, hvor du har dine Nykker,
saa kommer du ikke til mig med dem.

„Aa ja, Gud ja“, sagde Kællingen; hun skulde
sige Halleluja.

Det er Skidtet, der sætter Kagen paa Bordet.

Den som siger alt, hvad han véd, han skal
græde, naar andre ler.

Saamanden bliver aldrig klog.

Klæder skaber Folk, Kød skaber Heste.

Mange klæder sig paa fransk, saa de fryser
paa dansk.

Kommer de, saa kommer de itte; kommer
de itte, saa kommer de nok. (Saadan sagde Man-
den, der gik og saaede Ærter, men tænkte paa
Fuglene.)

Kom igen og bid Skeer itu, saa skal du faa en
Sløv (Udt. af Slev.)

Kommer jeg over Hunden, kommer jeg nok
over Halen (sagde man, naar det groveste af et
Arbejde var til Ende).

Hent Sæderug hos din Nabo, men Sædebyg
langt borte.

Lidt kan slaa til, og meget kan gaa med.

Den som ikke vil lyde Far og Mor, skal lyde
Trommer og Piber.

En sløv Saks giver en skævmundet Skrædder.

Han skær Smørrebød med det ene Ben og
lægger Ost paa med det andet (sagde man om én,
der var skævbenet).